

Slaven BERTOŠA

Osebujno mjesto Austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku

Zagreb: Srednja Europa, 2011., 257 str.

U izdanju izdavačke kuće Srednja Europa 2011. objavljena je knjiga prof. dr. sc. Slavena Bertoše *Osebujno mjesto Austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku*.

Slaven Bertoša (1967.), nakon završene osnovne škole (1981.) i gimnazije (1985.), diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1992.), a potom i na Facoltà di Lettere e Filosofia na Università degli Studi „Cà Foscari“ u Veneciji (1996.), te doktorirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (2000.). Redoviti je profesor Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, a 11 je godina (2000.-2011.) bio i gostujući profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Njegovo područje istraživanja obuhvaća gospodarske, društvene, vjerske, etničke, migracijske i kolonizacijske prilike ranonovovjekovne povijesti Istre i sjevernojadranskoga područja. Autor je sedam knjiga i tristotinjak znanstvenih radova, a nastupio je na ukupno 60 simpozija, od čega 14 međunarodnih. Zlatnu povelju Matice hrvatske primio je 2004. za djelo „Život i smrt u Puli. Starosjeditelji i doseljenici od XVII. do početka XIX. stoljeća“, a za posebne zasluge u znanstveno-istraživačkom i nastavnom radu 2007. dobio je „Nagradu Zaklade Sveučilišta u Rijeci“.

Knjiga *Osebujno mjesto Austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku* ima 257 stranica i sadržajno je podijeljena na 13 poglavlja koja obrađuju povijesne teme s područja Lupoglava, Boljuna, Učke, Bresta pod Učkom, Vranje i Lesišćine. Ima predgovor, popis izvora i literature, sažetke na stranim jezicima, kazala zemljopisnih naziva i osobnih imena te bilješku o piscu.

U predgovoru knjige autor izlaže problematiku vezanu uz proučavanje lupoglavskog kraja, iznosi metodologiju koju je koristio pri sastavljanju ove knjige te ističe važnost znanstvenih skupova „Susreti s baštinom Lupoglavštine i Boljunštine“, a na koncu zahvaljuje svim djelatnicima institucija i svim osobama koje su pomagale u stvaranju i izdavanju njegovog djela.

Nakon predgovora slijedi poglavlje *Kronološki pregled historiografije*. Ovo poglavlje daje uvid u povijesnu i opću znanstvenu literaturu o lupoglavskom kraju, koja je tiskana od prve polovice XVII. stoljeća do današnjih dana. Poglavlje

se kronološki razvija se u uvodni dio i tri potpoglavlja. Autor dijeli historiografski *corpus* na stariju historiografiju (do 1945.), koja se uglavnom odnosi na djela talijanskih pisaca poput Prospera Petronija, Pietra Kandlera, Camilla i Carla De Franceschija, Bernarda Benussija, ali i hrvatskih autora i književnika (poput Vladimira Nazora), koji se u svojim djelima dotiču raznih tematika, a ne samo povijesti lupoglavskog kraja. Novija historiografija prati publikacije izdane nakon završetka Drugog svjetskog rata pa do 1991., među kojima se ističu imena poput Vjekoslava Bratulića, Danila Klena, Miroslava Bertoše te mnogih drugih stručnjaka, a između ostalih tu je i slovenski povjesničar Janez Šumrada. Ovom razdoblju pripada i jedini zbornik Lupoglavštine i Boljunštine. Suvremena historiografija odnosi se na razdoblje od 1991. do današnjih dana. Tu se spominju monografije i razni radovi koji se tematski odnose na sjeveroistočnu Istru, analizirajući povijesni, kulturno-antropološki i jezikoslovni kontekst. Navode se imena Miroslava Bertoše, Jakova Jelinčića, Slavena Bertoše, Daniele Juričić Čargo, Galiana Labinjana, Josipa Milićevića, Daria Marušića, Nataše Vívoda i mnogih drugih. Autor spominje i vrijednost svih radova objavljenih u dosad tiskanim brojevima „Zbornika Općine Lupoglav“ i važnost znanstveno-stručnih skupova koji pridonose očuvanju kulturno-povijesnog nasljeđa ovoga kraja.

Teme iz srednjovjekovne i novovjekovne prošlosti naslov je drugog poglavlja. Autor slikovito i detaljno prikazuje povijest Lupoglavske gospoštije od prvih pisanih dokumenata, dajući povijesni prikaz kaštela iz doba bavarskog vojvode, preko obitelji Herberstein, obitelji Petra Kružića i roda Brigido, dotičući se pritom gospodarskih i ratnih prilika. U ovom poglavlju autor donosi više slika današnjeg Lupoglava, crteže povjesničara koji su posjetili i opisali ovaj kraj, stare i današnje zemljovide, grbove obitelji te vrlo dragocjena genealoška stabla obitelji Herberstein i obitelji Brigido.

U poglavlju *Lupoglavska buna 1847. godine* autor prikazuje razloge zbog kojih je došlo do bune. Obitelj Brigido, koja je tada vladala lupoglavskim feudom, maksimalno je iskorištavala seljake, koji su se zatim počeli buniti pa nikakve mjere poduzete od strane vlasti nisu smirivale situaciju, već su samo pogoršavale nezadovoljstvo podanika. To je nezadovoljstvo kulminiralo upravo 1847., izbijanjem bune koja predstavlja posljednju seljačku reakciju prema feudalnoj vlasti uoči 1848., kada će u cijeloj Europi zavladati nemir upravo zbog revolucionarnih pokreta.

U trećem poglavlju knjige, *Camillo De Franceschi i njegov opis područja Lupoglava*, autor objavljuje, analizira i komentira podatke vezane za područje Lupoglava, koje je napisao i izdao u svojim radovima o tom području navedeni istarski talijanski povjesničar. Ista tematika i pristup, vezani ovaj put za područje

Boljuna i Vranje, nastavljaju se u idućem poglavlju knjige *Camillo De Franceschi i njegov opis područja Boljuna i Vranje*. Autor tu prikazuje tlocrt stare Vranje i crtež boljuskog kaštela preuzet iz De Franceschijevog djela *Storia documentata della Contea di Pisino* te druge slike o današnjem izgledu Boljunštine i Vranjštine.

Poglavlje *Migracijski kontakti Lupoglava, Boljuna, Vranje i Učke s Pulom (XVII.-XIX. stoljeće)* razvija se u šest podnaslova. Uvodni dio analizira političku, administrativnu i crkvenu pripadnost gore navedenih mjesta. U zaključnim napomenama saznajemo da se doseljenici iz Lupoglava, zapisani u pulskim matičnim knjigama spominju samo četiri puta, doseljenici iz Boljuna dvadeset i dva, iz Vranje trinaest, a s Učke dva puta. U ostalim potpoglavljima, koji prethode zaključnim napomenama, citiraju se i analiziraju zapisi doseljenika iz navedenih mjesta. U ovom poglavlju nalazi se, osim fotografija Vranje, Male Učke i drugih mjesta, Valvasorov crtež boljuskog kaštela i faksimili pulskih matičnih knjiga koji prikazuju zapise o doseljenicima iz Lupoglava i s Učke. Na kraju poglavlja stoji prilog s cjelovitim popisom doseljenika iz Boljuna, Lupoglava, Vranje i Učke (sastavljen prema podacima iz pulskih matičnih knjiga od 1613. do 1817.).

Mletačka pljačka kaštela Lupoglava (1782.) poglavlje je u kojem autor donosi podatke o spisima, pohranjenima u Državnom arhivu u Veneciji, o pljački mletačkih podanika lupoglavskog kaštela. Vrlo zanimljive činjenice u spisu popraćene su autorovim komentarima i zaključcima o vođenju procesa, koji je poslužio kao mogući izvor za istraživanje novovjekovne povijesti Lupoglavske gospoštije te složenog odnosa između dviju država koje su u ono doba dijelile istarski poluotok. Na kraju poglavlja autor u prilogu donosi i preslike originala pisama pohranjenih u Državnom arhivu u Veneciji.

Prodaja lupoglavskog kaštela (1895.) je osmo poglavlje po redu. Autor u uvodnom dijelu opisuje dokument te se nadalje referira na sadržaj spisa. U zaključku se naglašava vrijednost spisa za poznavanje novovjekovne povijesti Lupoglava i njegovog okolnog područja i gospodarskih prilika Istre koncem XIX. stoljeću. U poglavlju se nalaze i četire stranice faksimila o prodaji kaštela te vrlo zanimljivi prilog o arhivskom spisu koji se odnosi na prodaju lupoglavskog kaštela uz popratne crteže.

U poglavlju *Prometne prilike na Lupoglavštini i Boljunštini u XIX. stoljeću* pisac knjige obrađuje topografske crteže sjeverne i sjeveroistočne Istre koji se odnose na područje Lupoglava i njegove okolice u razdoblju druge polovice XIX. stoljeća. Osim detaljne analize topografskih crteža, ističe i njihov značaj u sklopu proučavanja povijesnog prostora, jer sadrže niz važnih podataka o povijesnoj toponimiji. Cjelovitosti teksta pridonose i slike topografskih crteža koji su obrađeni.

Osim Lupoglava i Boljuna, Bertoša se osvrnuo i na manja mjesta na području Lupoglavštine. Poglavlje *Crtice iz prošlosti Učke* razmatra posebnosti toga kraja, navodi znamenitosti koje su razne putopisce i znanstvenike, posebice botaničare, privukle u ovaj kraj. Autor napominje stratešku važnost ovoga teritorija, analizira gospodarske prilike i daje pregled administrativne pripadnosti kroz stoljeća.

Prošlost Bresta pod Učkom vrlo je zanimljivo poglavlje, jer osim povijesnog prikaza donosi i niz podataka o morfologiji tla. Naime, autor, govoreći o prapovijesnim nalazištima, navodi mnoge pećine koje se nalaze na tom dijelu Istre. Tekst se obogaćuje mnogobrojnim slikama špilja te detaljnim crtežima koji daju uvid u prirodne znamenitosti ovoga kraja. Potpoglavlje o prapovijesti Bresta pod Učkom spominje i gradinska nalazišta. Povijest srednjeg i novoga vijeka prikazuje se kroz analizu raznih urbara, ratova i pustošenja, čime se dobiva uvid u gospodarske prilike Bresta pod Učkom. Izrazito zanimljiv je i podnaslov o diferencijama (spornim točkama uz mletačko-austrijsku granicu), koji donosi slike kamena-graničnika koji pripadaju tom dobu, a koji se i danas mogu pronaći skoro netaknuti. Na 172. stranici nalazi se vrlo korisna karta crkvene podjele Pazinske knežije iz 1535. Na koncu se navode podaci iz matičnih knjiga te etnografska struktura toga područja nakon pada Prejasne Republike sv. Marka.

Poglavlje *Selo Semić u srednjem i novom vijeku* sadrži sličnu strukturu. Pisac knjige navodi povijesne činjenice o tom kraju u prapovijesno doba. Analizom raznih urbara Pazinske knežije iz XVI. i XVII. stoljeća daje sliku gospodarskih prilika toga kraja te bilježi popise imena i prezimena podanika. Cjelokupna slika novovjekovne povijesti Semića obogaćena je podacima o ratovima i pustošenjima koji su zahvatili taj kraj te fenomenom tzv. diferencija. Zanimljivi podaci iz matičnih knjiga i zaključak autora nadopunjuju se korisnim demografskim i etnografskim informacijama. I u ovom se poglavlju nalaze slike današnjeg Semića i njegove okolice.

U zadnjem poglavlju *Iz prošlosti Lesišćine* Bertoša obrazlaže povijest srednjeg i novog vijeka 19 zaselaka na brežuljkastom području, oko 5 km jugozapadno od Lupoglava. Analizira urbare iz XVI. i XVII. stoljeća, ističući njihov značaj za prepoznavanje gospodarskih prilika Lesišćine te navodi popis imena podanika. Obrađuju se i zgone vezane za nemire i pobune seljaka, za sporne točke na granici te se na kraju objašnjavaju podaci iz matičnih knjiga i struktura stanovništva u periodu između XIX. i XX. stoljeća.

Na zadnjim stranicama knjige nalazimo popis izvora i literature, vrlo pregledne sažetke na talijanskom, engleskom i njemačkom jeziku, iscrpna kazala zemljopisnih naziva i osobnih imena, a na samom kraju knjige postoji i bilješka o piscu. Valja još napomenuti da se izvori dijele na neobjavljene i objavljene.

Neobjavljeni se odnose na spise pohranjene u *Archivio di Stato di Venezia* i u hrvatskim državnim arhivima u Rijeci i u Pazinu, a popis objavljenih izvora i literature sadrži 103 bibliografske bilješke.

Knjiga *Osebujno mjesto austrijske Istre: lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku* prof. dr. sc. Slavena Bertoše predstavlja značajnu pojavu u našoj historiografiji, jer se radi o prvoj cjelovitoj znanstvenoj monografiji toga kraja. Jednostavnim se jezikom i slikovitim stilom autor približava širem čitateljstvu ne zanemarujući pritom znanstveni pristup povijesnom istraživanju, što govori o zreлом radu namijenjenom stručnoj javnosti. Budući da obiluje mnogobrojnim fotografijama, crtežima, topografskim kartama, faksimilima, genealoškim stablima, tablicama, a donosi i iscrpni popis izvora i literature, knjiga svakom znanstveniku pruža opći i cjeloviti prikaz Lupoglavštine kroz povijest i predstavlja polazišnu točku za daljnja kulturno-povijesna istraživanja tog kraja.

Matija DRANDIĆ